

PRIOLOG OBNOVI TUROPOLJSKE PASMINE SVINJA

CONTRIBUTION TO THE RENAWAL OF THE TUROPOLJE BREED OF PIGS

Z. Robić

SAŽETAK

Rastuće potrebe za kvalitetnom zdravom hranom traže što veće korištenje prirodnih izvora. Povezano s time, dolazi se do potrebe oblikovanja odgovarajućih tehnologija. U tim okvirima posebnu važnost imaju i proizvodne životinje, koje direktno, ili putem svojih križanaca, mogu koristiti prirodne izvore hrane. Stoga su značajna globalna kretanja usmjerena na očuvanje autohtonih biljnih i životinjskih vrsta što je izraženo OUN-ovom Konvencijom o biološkoj raznolikosti iz Rio de Janeira, 1994. U korištenju prirodnih izvora hrane, pored preživača sve više do izražaja dolazi svinjogojstvo, razvijanjem odgovarajućih proizvodnih sustava temeljenih na otvorenom držnju proizvodnih životinja.

Na ovaj se način koriste proizvodni potencijali marginalnih tala, šuma i ostalih proizvodnih površina neisplativih za ratarsku proizvodnju. Primjena proizvodnih tehnologija ove vrste omogućava racionalan pristup korištenju prirodnih potencijala u procesu proizvodnje proizvoda za ljudsku ishranu.

U sklopu ovih zbivanja, Turopoljska svinja kao najstarija hrvatska i jedna od najstarijih europskih pasmina ima značajnu uolgu u procesu korištenja prirodnih resursa Republike Hrvatske, pa je od nacionalne važnosti njeno očuvanje i zaštita.

ABSTRACT

Growing demands for quality thealth food are faced with the need for more intensive use of natural resources. With this in mind it is necessary to create

relevant technology. Here of special importance are productive animals that can directly or through their crossbreeds utilize natural food resources. Therefore significant global movements are directed to preserving autochthonous plant and animal species as expressed in the UN Convention on Biological Diversity from Rio de Janeiro, 1994. In using natural food resources, except for ruminants, pig production is becoming more prominent in development of relevant production systems based on outdoor keeping.

For this purpose production resources of marginal soils, woods and other areas, non-profitable for agriculture, are used. This allows for rational approach in utilizing natural resources in the production process of human food.

The Turopolje pig, as the oldest Croatian and one of the oldest European breeds, has an important role in the use of natural resources in the Republic of Croatia. Thus, its preservation and protection are of national importance.

UVOD

Čovječanstvo, sučeljeno s rastućim potrebama za kvalitetnom hranom postavlja sve više zahtjeva za korištenje prirodnih izvora. U cilju zadovoljenja ovih zahtjeva, dolazi do potrebe razvoja odgovarajućih tehnologija.

U tim okvirima posebnu važnost imaju autohtone biljne i životinjske vrste, koje korištenjem prirodnih izvora hrane, stvaraju kvalitetne proizvode za ljudsku ishranu.

Osnovni razlog primjene autohtonih organizama u proizvodnji je visoki stupanj njihovih stečenih svojstava, koja se odnose na život u prirodi. Ovime je uvelike ukazana potreba očuvanja autohtonih biljnih i životinjskih vrsta kao značajnog čimbenika u racionalnom iskorištavanju prirodnog potencijala. Stoga su značajna globalna kretanja usmjerena na očuvanje autohtonih biljnih i životinjskih vrsta, što je izraženo Konvencijom o biološkoj raznolikosti OUN-a, iz Rio de Janeiro, 1994.

U korištenju prirodnih izvora hrane, pored drugih korisnika iz životinjskog svijeta sve više dolazi do izažaja svinjogojska proizvodnja, razvijanjem odgovarajućih sustava proizvodnih tehnologija temeljenih na otvorenom držanju životinja. Jedan od takvih, u novije vrijeme primijenjivanih sustava je takozvani "outdoor system", tj. držanje životinja u prirodi.

U okviru ovog sustava koriste se proizvodni potencijali marginalnih tala, šuma i ostalih proizvodnih površina neisplativih za ratarsku proizvodnju, uz dodatak žitarica ili otpadaka mlinske industrije i drugih krmiva. Primjena proizvodnih tehnologija ove vrste omogućava racionalan pristup korištenju prirodnih izvora hrane u procesu proizvodnje zdravih proizvoda za ljudsku ishranu.

Poznato je od davnine, da je porječje Save, u svom najvećem dijelu, veoma pogodno za svinjogojsku proizvodnju zasnovano na korištenju prirodnih izvora hrane. Stoga je logično, da je svinjogojska proizvodnja ovog područja predstavljala jedan od ključnih elemenata u vjekovnom opstanku tamošnjeg stanovništva. Arheološki nalazi s porječja Save, poznati kao nalazi iz Ljubljanskih sojenica, preme navodima Ulmanskog 1913. i Ritzofya 1931. upućuje na postojanje svinjogojske proizvodnje u davno predantičko doba.

Povezano s time, uzgoj svinja u međurječju Save i Kupe, na jugozapadnom rubu Panonske ravnice, današnjem Turopolju, u biti je dio svinjogojske proizvodnje porječja Save, koja se na tom području odvija od predhistorije do današnjih dana.

POVIJESNE PRILIKE U TUROPOLJU I RAZVOJ TUROPOLJSKE SVINJE

Današnja sagledavanja prvotnog razvoja svinjogojske proizvodnje u porječju Save stečena su dijelom arheološkim nalazima i dijelom pretpostavkama.

Prema Ritzoffyju, 1931., uzgajanje svinja na području Turopolja zadire zasigurno u predantičko doba i ima direktnu vezu s procesom domestikacije.

Naime, utvrđeno je, da je, u gornjim dijelovima porječja Save živjela "ljubljska divlja svinja", koju su u rano prethistorijsko doba, tadašnji žitelji tog područja domestikirali. Domesticirani oblik je "svinja iz tresetišta", koju su uzgajali stanovnici sojenica u gornjem toku Save. Iz ovog domesticiranog, nastao je proizvodno savršeniji oblik, koji se uvrštava u red najstarijih pasmina u Europi (Mason, 1988).

Kad je riječ o "svinji iz tresetišta" neki od istraživača početkom 20. stoljeća postavili su hipotezu da njen izvorni oblik nije "sus scrofa ferus" već "sus mediteraneus". (Ulmansky, 1911).

Ovu postavku je opovrgavao Belić 1951. tvrdeći da su na osnovi većeg broja opažanja razlike između sus scrofa ferusa i sus mediteraneusa neprimjetne, te da se tu radi o Sus scrofa ferusu, koji je bio rasprostranjen i u predjelu Sredozemlja. Bez obzira na ove postavke Ulmanskog i Belića, nedvojbeno je postojanje prvotnog domesticiranog oblika krškopoljske svinje.

S obzirom na činjenicu da se Turopolje geografski nalazi u međurječju Save i Kupe, sjeverozapadnog dijela porječja Save, nije moglo biti izuzeto iz procesa razvoja svinjogojstva na ovom području. Naziv Turopolja prvi se puta spominje kao "Polje Turovo" (Campus Turou) 1334. godine u Zborniku arhiđakona Ivana Goričkog. To je osamljeni slučaj u Srednjem vijeku, jer se do tada i poslije sve do XVI. stoljeća nije upotrebljavao naziv Turopolje već "Polje zagrebačko" (Campus Zagrebiensis). Ime "Turopolje" je izvedeno iz imenice "tur" kojom se kod Slavena označavalo divlje govedo, koje je živjelo u ovim krajevima i sačinjavalo, zajedno sa svinjama, dio turopoljskog ekotipa.

Stoga su porast potrebe za hranom i povolje uzgojne prilike bile temeljni poticaj razvoja svinjogojstva kao bitnog elementa ishrane stanovništva na ovom području. Značajan doprinos razvoju svinjogojstva proizvodnje u Turopolju bile su ogromne površine hrastovih šuma, čiji su žir i bogati edafon sačinjavali glavninu hrane svinja.

Najstariji žitelji međurječja Save i Kupe bilo je ilirsko pleme Japodi koji su na ovom području mirno živjeli sve do provale Kelta (Gala) s područja današnje Francuske u IV. stoljeću prije Krista. Smatra se, da su Japodi uzgajali svinje i da je to bio jedan od kasnijih domesticiranih oblika "svinjčeta iz ljubljanskih sojenica".

Prilikom ovog prodora, Kelti zauzeše područja Posavine i Podunavlja i pokoriše tamošnje stanovništvo, koje se kasnije pod njihovim pritiskom prozvalo Panoncima. U međurječje Save i Kupe (na području današnjeg Turopolja) došlo je keltsko pleme Skordisci, koji su na ušću Kupe u Savu (na području današnjeg Siska) izgradili utvrdu Segesticu. S obzirom da su Kelti bili poznati svinjogojci, s velikom vjerojatnošću se može pretpostaviti da su sa sobom doveli i keltsku svinju koju su križali s ovdje postojećim svinjama.

U drugom stoljeću prije Krista dolazi do širenja rimskog imperija na ovom području, čemu je uvelike doprinio geografski smještaj međurječja Save i Kupe (današnjeg Turopolja). Ovo područje je bilo komunikacijski značajno za rimski imperij, jer je već od predantičkog doba predstavljalo raskršnicu puteva, koji su vodili od Jadranskog mora i Padske nizine na istok, sjever i sjeverozapad Europe.

Dolaskom Rimljana 119 godina prije Krista, komunikacijska važnost prostora između Save i Kupe (današnjeg Turopolja) došla je uvelike do izražaja, kao strateško područje za vezu s njihovim udaljenim provincijama.

Rimski konzuli Lucij Metel i Lucij Kota 119. godine prije Krista svladali su Skordisce, zauzevši njihovu utvrdu Segesticu, te je prozvali Siscia (današnji Sisak). Od zauzetih zemalja Rimljani su stvorili posebnu rimsku provinciju Iliricum u kojoj se nalazilo i današnje Turopolje.

Strateška važnost ovog područja izražena je izgradnjom rimskih naseobina, Andautonije na sjeveru (današnje selo Šćitarjevo 10 km od Zagreba) i Quadrati (10 km jugozapadno od Zagreba u blizini današnjeg sela Lukavec). Postojanje spomenutih naseobina iziskivalo je i odgovarajuću egzistencijalnu osnovu. Tu egzistencijalnu osnovu uvelike je sačinjavala onovremena svinjogojska proizvodnja.

Tijekom rimske vladavine u provinciju Iliricum, dovedena je rimska svinja. Prema Hoeschu 1911. Rimljani su na temelju domesticirane "svinje iz tresetišta", keltskih i vlastitih rimskih svinja, stvorili osnovu za današnji oblik krškopoljske svinje. U tijeku predantičkog i antičkog doba predci današnje krškopoljske svinje bili su također raspostranjeni u međurječju Save i Kupe tj. na teritoriju današnjeg Turopolja.

Boravak Rimljana na području današnjeg Turopolja trajao je sve do druge polovine petog stoljeća, kada nakon provale Gotskih plemena, nestaje i njihova vlast.

U razdoblju od 548. do 552. god. ovaj prostor nastanjuju prva Slavska plemena, a jedno od njih su bili i današnji Hrvati. Pleme Hrvata je osnovalo svoju oblast sa sjedištem u Sisku (Laszovsky 1910.).

Prisutnost slavenskih plemena na području današnjeg Turopolja se može uočiti po nazivima vodotokova, kao što su Odra i Lomnica. Isti se nazivi za vodotokove nalaze gotovo na cijelom području od Baltika do Jadrana (na boravištima slavenskih plemena).

Neosporno je, da su Hrvati u svojoj pradomovini uzgajali svinje, te su ih doveli sa sobom u ove krajeve. Smatra se da je to bila "Šiška", koja se nakon toga rasprostranila po cijelom Balkanskom poluotoku.

Prema Ritzoffyju 1931. u VI. stoljeću došlo je do križanja Šiške i ovdašnjeg Krškopoljskog svinjčeta, pretka današnje Krškopoljske svinje iz susjedne Slovenije.

Rezultat ovog križanja je jedan od prvih oblika Turopoljske svinje, koja se kao takova savršeno uklopila u postojeći ekosistem Turopolja, koristeći ogromne komplekse hrastovih šuma kao bitni elementi ishrane.

Turopoljska svinja, je bez sumnje najstarija hrvatska pasmina, te se uvrštava u red najstarijih europskih pasmina. (Registar FAO-a Mason 1988.)

Razmatranjem uloge ove pasmine na području Turopolja uočljiva je neosporna činjenica o njenoj ključnoj ulozi, bitnog egzistencijalnog čimbenika, u životu stanovništva ovog kraja, tijekom tisućugodišnjeg povijesnog razdoblja.

Prvi pisani trag o uzgoju svinja u Turopolju zasniva se na pravom problemu povezanom sa životom Turopoljaca, koji je postao izvorište pisane dokumentacije o postojanju svinjogojske proizvodnje na tlu današnjeg Turopolja. Povezano s time postavlja se pitanje o čemu je ovdje riječ? Riječ je u biti o dva dokumenta iz 1352. godine.

Prvi od navedenih dokumenata je Nalog ugarskog kralja Ljudevita I. Kaptolu zagrebačkom da pokrene istragu o pljački svinja koju je izvršio službenik bana Grgur u šumi pokraj potoka Bune (današnji Turopoljski Lug).

Drugi dokument predstavlja Izvještaj Kaptola zagrebačkog, upućen slavonskohrvatskom banu Stjepanu. Važnost ovih dokumenata je u tome što su to do sada prvi poznati pisani dokumenti o svinjogojstvu u Hrvatskoj iz kojih se jasno vidi postojanje svinjogojske proizvodnje na području Turopolja u srednjem vijeku.

Zahvaljujući upornosti i trudu Mr. Martina Modrušana, iz Arhiva Hrvatske i arhivara Plemenite općine Turopoljske, koji je pronašao ovu vrijednu dokumentaciju u Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti te istu s latinskog preveo na hrvatski jezik.

Sadržaj dokumenta:

Nalog kralja Ljudevita I., upućen Kaptolu zagrebačkom glasi:

Ljudevit, milošću Božjom kralj Ugarske, vjernim svojim Kaptolu crkve zagrebačke pozdravi naklonost. Rečeno nam je u ime svih plemića i podložnika utvrde zagrebačke od Polja, da je Grgur sin Stjepana iz istog Polja, ovih zadnjih dana samovoljno i nasilno otjerao njihovo krdo svinja koje se nalazilo u njihovoj vlastitoj šumi, da je sa svinjara tog krda skinuo svu odjeću, teško ga je istukao i zarobio te kao zarobljenika nije pustio da ode dok mu se htijelo da

ga drži u okovima. Stoga vama koji ste mi odani tvrdo zapovijedamo i nalažemo da pošaljete vašeg čovjeka koji je vjerodostojan kao svjedok, u čijoj će nazočnosti naš čovjek Ivan, sin Mondekov, ili Martin Dionzijev ili Petar Martinov ili Pavao sin Mihovila iz Moravca, bez prisutnosti drugih osoba, o navedenom marljivo ispitati i saznati istinu u cijelini. Nakon tog vjerno izvjestite nas ili bana čitave Slavonije o onom što budete našli za istinito.

Izdano u Budimu na blagdan blažene Margarete djevice i mučenice, godine 1352.

Nakon dobivenog kraljevskog naloga, Kaptol zagrebački je odmah na lice mjesta uputio Pavla arhidakona bekšinskog koji je u prisutnosti Petra sina Martinova ustanovio činjenično stanje i odmah uputio slavonskohrvatskom banu Stjepanu sljedeći izvještaj:

Izvještaj Kaptola gospodinu Stjepanu banu čitave Slavonije i Hrvatske.

Velemožnom mužu, gospodinu Stjepanu banu čitave Slavonije i Hrvatske, Kaptol zagrebačke crkve pozdrav i molitve za nj upućene Gospodinu. Znajte da smo silno počašćeni primili pismo prejasnog poglavara gospodina Ljudevita, Božjom milošću slavnog kralja Ugarske, koji ovako glasi (slijedi tekst prethodnog dokumenta).

Želeći dakle pokoriti se nalogu istog gospodina kralja, kao što smo dužni, smatrali smo da s njegovim čovjekom Petrom Martinovim, treba kao svjedoka poslati razboritog muža, gospodina Pavla, bekšinskog arhidakona, našeg sudruga i kanonika, da istraže navedeno.

Kada su se za tim vratili k nama, složno su nas izvjestili da je isti taj kraljev čovjek u nadzočnosti istog našeg svjedoka došao na tržni dan u selo Cican, sazvaio plemenite i neplemenite i drue stanovnike toga kraja koje je trebalo i dostojalo pozvazti i tu od njih, S drugdje i u susjednim selima marljivo ispitaio stvar, javno i potajno i od njih saznao ovu istinu:

da je spomenuti Grgur, sin Stjepanov, samovoljno i nasilno u općinskoj šumi plemića utvrde zagrebačke, preko rijeke koja se zove Buna, uzeo i odveo mnoge svinje istih plemića iz Polja; broj svinja koje je odveo nije moguće znati, no isti je Grgur svukao trojicu svinjara koji su čuvali svinje koje je on oteo i držao zarobljene u okovima dokle mu se sviđalo.

Dano na blagdane blaženih apostola Šimuna i Jude, godine gospodnje gore rečene.

Promatrajući ove dokumente mogu se uočiti vrlo zanimljivi podaci o srednjovjekovnom Turopolju i turopoljcima.

U tim se uvjetima u kasnijim stoljećima oblikovala Turopoljska pasmina svinja, čiji razvoj je rezultirao zadovoljenjem potreba ne samo stanovništva Turopolja, već je u prošlosti bila značajni izvozni proizvod na tržištu srednje Europe (zemlje Austrougarskog carstva).

Tako, na primjer, iz oba dokumenta se jasno vidi da Turopoljci u to doba nisu imali stalna prezimena, već se uz ime kao pobliza oznaka osobe dodavalo i ime njena oca ili službeni položaj kojeg je zauzimala. Primjerice Grgur sin Stjepanov ili arhidakon Pavao Bekšinski.

Iz prvog dokumenta, tj. kraljevog naloga, jasno se vidi da je Grgur izvršio otimačinu svinja koja je bila vlasništvo turopoljskih plemića. Isto tako se u izvještaju arhidakona Pavla Bekšinskog spominje selo "Cican" kamo je on došao na "tržni dan" kako bi ispitao cijeli slučaj. Ovdje se najvjerojatnije radi o današnjim selima Staro i Novo Čiče. Isto tako na temelju navoda da je arhidakon Pavao Bekšinski došao u selo Čican na "tržni dan", znači da se tog dana na tom mjestu odvijala trgovina, što bi navodilo na pretpostavku da se radilo o sajmu kao instituciji za razmjenu dobara.

Uvidom u prikazane dokumente i korištenjem podataka Emila Laszovskog 1910. godine u knjizi "Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane" može se velikom točnošću locirati mjesto na kojem se otimačina dogodila. To mjesto se nalazi u neposrednoj blizini sela Rakitovec na desnoj obali potoka Bune ("U šumi preko rijeke koja se zove Buna", kako to navodi E. Laszovski 1910.).

U interesu objašnjenja razloga nastanka ovih dokumenata, slijedom podataka iz obrađene dokumentacije Laszovskog veoma je zanimljivo proanalizirati prilike u to doba i uzroke, koji su doveli do navedene otimačine.

Sam čin otimačine je geografski usko povezan sa selom Rakitovec, čije se ime prema Laszowskom (1910.) prvi puta spominje u prvoj polovici XIV. vijeka. U to vrijeme na području Rakitovca svoje posjede imali su turopoljski plemići a jedan od njih bio je Nikola sin Petrešev. Uz plemiće iz Rakitovca na tom prostoru su svoje posjede imali i plemići iz obližnjeg sela Mraclina.

Nakon smrti Nikole Petreševog, koji je umro bez potomstva, Grgur, sin Stjepana, službenik bana Nikole, zamolio je kralja Ljudevita I. da mu dodijeli Nikoline posjede. Svoju molbu, Grgur, sin Stjepana je potkrijepio velikim zaslugama za kralja. Na Grgurovu molbu kralj Ljudevit je reagirao,

Nalogom od 25. studenog 1334. god. kojim je naložio Kaptolu zagrebačkom da ispita činjenično stanje.

Kaptol zagrebački je poslao u Rakitovec kanonika Ivana, koji je u prisutnosti kraljevskog povjerenika Martina Rakovačkoga ispitaio postojeće stanje, ustanovivši da je Nikola, sin Petruša, umro bez potomstva, pa su stoga njegovi posjedi po običaju hrvatskougarskog kraljevstva pripali kruni. Kaptol zagrebački je svojom ispravom od 12. svibnja 1346. Grgura, sin Stjepana, uveo u posjed na području Rakitovca, koji je prethodno posjedovao pokojni Nikola, sin Petrašev.

Prema navodima Laszowskog, Grgur, sin Stjepanov, bio je veoma neugodan susjed Turopoljaca, te je svojim nasilnim ponašanjem izazvao niz razmirica sa svojim susjedima, koje su bile uzrok sudskih sporova. Prema svemu sudeći povod razmirica bili su neraščišćeni zemljišni odnosi. Imajući u vidu nasilnu narav Grgura, sina Stjepana, ovdje se najvjerojatnije radilo o njegovoj uzurpaciji dijela susjedskih posjeda. Ove su razmirice formalno dovršene ped banom Nikolom 1349. god. Sigurno je da se tako prijeka osoba kao što je to bio Grgur, sin Stjepanov, nije mogla smiriti, stoga je i otimačina turopoljskih svinja i zlostavljanje svinjara bio nastavak njegovog nasilničkog ponašanja. Daljnja sudbina ovog nasilnika nije poznata; mogu biti dvije pretpostavke i to: da ga je kralj kaznio gubitkom posjeda ili da je pak umro bez potomstva.

Prema navodima Laszowskog posjeti Grgurovi su već 1387. godine bili i rukama krune, te ih je iste godine kralj Sigismund darovao samostanu Pavlina iz Remeta kraj Zagreba.

Razvoj turopoljske svinje tekao je kroz dugo vremensko razdoblje. Njena sudbina je usko povezana s prilikama u Turopolju. Kroz povijest ova je pasmina bila podvrgnuta nizu transformacija od kojih su nam neke poznate. Smirivanjem prilika u Europi koncem XVII. stoljeća, kao posljedica prestanka turske opasnosti, započinje opći gospodarski napredak.

Postojeći oblik Turopoljske svinje nije više zadovoljavao tadašnje gospodarke potrebe. U to vrijeme Turopoljci su nabavili iz Štajerske i Zagorja svinje bijele dlake, te njima križali postojeće. Ovako dobivena svinja nije se dugo održala s obzirom naučestalu degenerativnu pojavu pucanja kože u ljetnim mjesecima. Do prekretnice dolazi početkom četrdesetih godina XIX. stoljeća, kada Miško pl. Leder iz Kurilovca prema usmenoj predaji "dovodi od nekuda nekakove svinje" (Ritzoffy, 1931.) s kojima je križao svoje domaće.

Na taj način su dobivene veoma kvalitetne svinje, s ustaljenim proizvodnim svojstvima, koja su odgovarala gospodarskim potrebama. Glas o kvalitetnim Lederovim svinjama proširio se međurječjem Save i Kupe, što je doprinijelo njihovom ubrzanom širenju. Širenje ove svinje odvijalo se u dva smjera, istočnim i zapadnim. Istočni smjer kretao se preko Turopoljskog Luga, Posavinom preko Siska u Lonjsko polje.

Zapadni smjer kretanja odvijao se preko Zagreba, Jastrebarskog i Draganića, prema jugoistoku, porječjem Kupe sve do Siska, da bi završio u Lonjskom polju. Ovaj pravac je obuhvatio brežuljkasto područje Vukomeričkih Gorica. Šumski kompleksi Turopoljskog Luga i Vukomeričkih Gorica te Lonjsko i Odransko polje pokazali su se kao pogodno stanište za uzgoj ove pasmine.

Druga polovica XIX. i prva polovica XX. stoljeća razdoblje je uspona moderne Turopoljske svinje (Lederove svinje) i ona postaje značajan gospodarski čimbenik poznat na tržištu Austrije i Mađarske. U drugoj polovici XIX. i na početku XX. stoljeća Turopoljska svinja se proširila izvan granica Turopolja obuhvativši dio Slavonije, Podravine i jugozapadni dio Mađarske. Do polovice ovog stoljeća, Turopoljska svinja se uvelike iskorištavala u mesnoj industriji, da bi uslijed gubitka interesa za svinjsku mast i prodora mesnih svinja u naša područja, ova pasmina bivala sve više potiskivana. Tijekom zadnjih pedeset godina, broj Turopoljskih svinja je drastično smanjen, do ugroženosti ove pasmine. Ovome stanju, uvelike su doprinjela novonastala zbivanja u poljoprivredi, kao što su: zabrana šumske ispaše, socijalne promjene u selu i prodor mesnih svinja kao pogodnijeg proizvoda za mesnu industriju.

Razmatranje dosadašnjih bitnih saznanja o Turopoljskoj svinji

Turopoljska svinja, kao nesumnjivo najstarija hrvatska pasmina, je stoljećima predstavljala jedan od bitnih egzistencijalnih čimbenika, kako za stanovništvo samog Turopolja, tako i za stanovništvo znatnog dijela Panonije. Po svojim proizvodnim karakteristikama ova svinja se nalazi između masnih i polumasnih pasmina.

Prema Ritzoffyju 1931. Turopoljsku svinju karakteriziraju sljedeća svojstva:

dlaka bjelkasto sivkaste boje, srednje dužine i kovrčasta;

nekoliko crnih mrlja s obje strane trupa;

koža bez pigmenta;

dugačak trup;
srednje dugačka glava s udubljenom profilnom linijom;
plodnost: 5 prasadi po leglu;
poluklempave uši srednje duljine, koje ne zaklanjaju oči;
ravna leđa;
pravilan trbuh;
lijepo razvijeno vime s 10 do 12 sisa (5 do 6 pari);
visoki stupanj otpornosti spram nezaraznih bolesti;
visoki stupanj prilagodljivosti životu na močvarnom tlu;
dobro podnošenje promjena klime i vremenskih nepogoda;

Uzgoj i širenje Turopoljske svinje zasnivali su se na veoma jednostavnoj tehnologiji koja se stoljećima nije mijenjala. Bit ove tehnologije je specifičan način ishrane, uglavnom na šumskoj ispaši, žirenju i završnom tovu kukuruzom.

Proteinska komponenta ishrane Turopoljske svinje zasnivala se na glistama, ličinkama i kukcima koje je nalazila rovanjem tijekom šumske ispaše. Tov svinja odvijao se kod kuće ili u šumi. Nakon tova u šumi svinje su dopremene kući, gdje je vršeno kratko dotavljanje kukuruzom. Dotov je započinjao postupnim povećanjem obroka kukuruza sve do količine od 5 kg dnevno. Utovljene svinje su postizale težinu od 170 do 220 kg. Tako dotovljene svinje koristile su se za prodaju ili za potrebe vlastitog domaćinstva. (Ritzoffy 1931; Ritzoffy 1933;)

Ritzoffy 1933. je utvrdio postojanje veće plodnosti turopoljskih krmača (7 do 10 prasadi u leglu) u odnosu na Mangulicu i ostale primitivne pasmine. Tom prilikom je uočio da prilikom uobičajene ekstenzivne ishrane krmača može odgojiti najviše 5 do 6 prasadi.

Pregledom 24 uzgoja turopoljske pasmine na području Turopolja Ritzoffy 1933. je uočio sljedeće:

- niti u jednoj od pregledanih nije utvrđena štetnost incesta;
- neosjetljivost na promjenu hrane;
- dobru tovnost;
- otpornost na nezarazne i invazivne bolesti;
- veću vrijednost mesa u odnosu na ostale primitivne pasmine;
- meso tamnije boje i vrlo dobro za proizvodnju trajnije robe i
- visok stupanj prilagodljivosti okolini.

Nadalje, Ritzoffy 1933. na osnovi praktičnih iskustava ondašnjih turopoljskih svinjogojaca smatra da turopoljska pasmina svinja podnosi parenje u visokom stupnju srodstva.

Prvi pokusni tov turopoljske svinje i boguna izveo je Horvat 1939. U okviru ovog pokusa vršila se kontrola iskorištavanja hrane, dnevnog prirasta i uzimanja mjera s obzirom na kakvoću. Pregledom rezultata tova uočen je veći dnevni prirast i manji utrošak hrane za kg prirasta u turopoljske pasmine u odnosu na baguna.

Ogrizek 1941. je utvrdio da se u prvih 10 tjedana po porodu turopoljska prasad bolje razvija od prasadi srednjeg jorkšira i njemačke plemenite pasmine.

Istraživanja prof. Romića 1973. usmjerena su na utvrđivanje mliječnosti, masnoće mlijeka 8 tjedana klaoničke vrijednosti turopoljske pasmine svinja u dobi od 1 do 5 godina. Tom prilikom je utvrđeno da najbolju mliječnost imaju trogodišnje krmače a najslabiju dvogodišnje. Isto tako je utvrđeno da turopoljac kao masna svinja ima relativno više mesa u odnosu na druge masne svinje (mangulicu, baguna, šišku i druge)

POSTOJEĆE STANJE

Sve manje zanimanje klaoničke industrije za Turopoljsku svinju kao i zabrana šumske ispaše bili su glavni uzročnici drastičnog smanjivanja njenog broja. Posljedica ovakvog stanja predstavlja ozbiljnu prijetnju njezinog potpunog iščeznuća. Današnji broj Turopoljskih svinja je sveden na nekoliko lokaliteta i to u Turopolju, Lonjskom polju i Gornjem dijelu Posavine. Biološku vrijednost Turopoljske svinje uočile su strane institucije (Njemačka, Švicarska, SAD i FAO), koje se bave zaštitom ugroženih pasmina.

Zanimanje za svinjsku mast počelose smanjivati negdje oko 1930. god., što je postepeno dovodilo smanjenja broja masnih svinja.

Proces nestajanja Turopoljske svinje je uvelike pojačan zabranom šumske ispaše sa strane države pedesetih godina prošlog stoljeća.

Turopoljska svinja je potiskivana profitabilnijim bijelim mesnim svinjama (yorkshire, landrace i njihovih sintetskih linija).

Broj Turopoljskih svinja je drastično opao u Turopolju kao njihovom nativnom staništu. Ovo smanjenje dovelo je do stanja, da se ova pasmina smatra ugroženom.

Zabrana šumske ispaše i nedostatak zanimanja za svinjsku mast bili su glavni uzročnici neprofitabilnosti turopoljske pasmine svinja.

Glavni razlog zabrane šumske ispaše je pretpostavka šumarske struke, da svinje oštećuju šumsko tlo i mlada stabla na njemu. Istraživanja G. Gugića (1993) u porječju Save pokazuju da štete od domaćih svinja nisu zapažene, dok su štete od divljih svinja iznosile 2-6 %. S time da je na 1000 ha šumske površine bilo 625 domaćih i 33 divlje svinje. Nalazi ing. Gugića su prilog postavci o neosnovanosti stanovništva šumarske struke u pitanju šumske ispaše domaćih svinja. Ubrzani prodor novih profitabilnijih pasmina sprječavao je razvoj istraživačke djelatnosti u pravcu uključivanja Turopoljske svinje u moderne industrijske tehnologije.

Nalazi ing. Guića su prilog postavci o neosnovanosti stajališta šumarske struke po pitanju šumske ispaše domaćih svinja.

Potaknuta globalnim kretanjima usmjerenim na očuvanje autohtonih pasmina, u zadnje vrijeme su pokrenuta dva projekta, usmjerena na spašavanje Turopoljske pasmine svinja, čija se djelatnost odvija u njenim nativnim staništima Lonjsko polje (park prirode) i Turopoljski lug.

Pored projektne djelatnosti razvijene su: znanstvena, publicistička i propagandna djelatnost, sa zadaćom ukazivanja na važnost problematike, očuvanja ove pasmine, kao jedne od bitnih okosnica, prilikom oblikovanja stočarske proizvodnje, maksimalno uklopive u korištenje prirodnih resursa, uz pridržavanje odgovarajućih ekoloških normi.

Potreba obnavljanja i zaštite Turopoljske pasmine svinje kao značajnog privrednog i civilizacijskog čimbenika u novije vrijeme je izražena nizom članaka i nastupa na simpozijima (Gugić 1994., Grunenfelder 1994., Robić 1995., Robić i sur 1996, Robić 1996).

Poticajem potrebe čovječanstva, za prirodnijom ishranom, novija kretanja u stočarstvu, ukazuju na važnost iskorištavanja prirodnih izvora hrane putem životinjske proizvodnje. U okviru korištenja prirodnih izvora hrane, svinjogojstvo ima značajnu ulogu. Povezano s time razvijaju se i odgovarajuće proizvodne tehnologije, primjerice: otvoreni sustav ("out door") koji obuhvaća uzgoj svinja u prirodi. Ovaj sustav je već u upotrebi u nizu zemelja poznatih po intenzivnom svinjogojstvu (Velika Britanija, Francuska, Holandija, Danska, Mađarska i druge).

U primjeni ovih tehnologija neobično je važno uspostaviti čim bolji način iskorištavanja prirodnih izvora. Jedan od najvažnijih tehnoloških zahvata u optimalnom korištenju prirodnih izvora je uvođenje autohtonih pasmina i njihovih križanaca u proizvodni proces.

Stoga, očuvanje i dalji razvoj Turopoljske svinje predstavlja iskorak u dijelu hrvatske svinjogojске proizvodnje usmjerene na kontrolirano iskorištavanje (usklađeno s ekološkim normama) kako šumskih tako i proizvodnih potencijala marginalnih tala, neprikladnih za ratarsku obradu.

U sklopu ovih zbivanja, Turopoljska svinja kao najstarija hrvatska i jedna on najstarijih europskih pasmina ima značajnu ulogu u procesu korištenja prirodnih resursa.

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Čovječanstvo, sučeljeno s rastućim potrebama za kvalitetno zdravom hranom, se suočava sa zahtjevima što većeg korištenja prirodnih izvora. Povezano s time, dolazi se do potrebe oblikovanja odgovarajućih tehnologija, koji će zadovoljiti postavljene zahtjeve. U tim okvirima posebnu važnost imaju i proizvodne životinje, koje direktno, ili putem svojih križanaca mogu koristiti prirodne izvore hrane. Stoga su, značajna globalna kretanja usmjerena na očuvanje autohtonih biljnih i životinjskih vrsta, što je izraženo UN-ovom Konvencijom o biološkoj raznolikosti iz Rio de Janeira 1994. O važnosti potreba očuvanja autohtonih pasmina, profesor Ogrizek je upozoravao već 1930. godine, dakle, preko pola stoljeća prije rezolucije iz Rio de Janeira.

U korištenju prirodnih izvora hrane, pored preživača sve više do izražaja dolazi svinjogojска proizvodnja, razvijanjem odgovarajućih proizvodnih sustava temeljenih na otvorenom držanju proizvodnih životinja.

Primjerice "outdoor system" dolazi sve više do izražaja u svinjogojstvima Velike Britanije, Francuske, Nizozemske, Danske, Mađarske i drugih.

U okviru ovog sustava koriste se proizvodni potencijali marginalnih tala, šuma i ostalih proizvodnih površina neisplativih za ratarsku proizvodnju uz dodatak žitarica ili otpadaka mlinske industrije i drugih krmiva. Primjena proizvodnih tehnologija ove vrste omogućava racionalan pristup korištenju prirodnih potencijala u procesu proizvodnje proizvoda za ljudsku ishranu.

U sklopu ovih zbivanja, Turopoljska svinja, kao najstarija hrvatska i jedna od najstarijih europskih pasmina, ima značajnu ulogu u procesu korištenja prirodnih resursa Republike Hrvatske, pa je stoga, od nacionalnog značenja njeno očuvanje i zaštita.

ZAHVALA

Ovom prilikom želim zahvaliti mom dragom prijatelju, gospodinu mr. sc. Martinu Modrušanu, za veliki trud i upornost na pronalaženju ovdje navedene dokumentacije.

LITERATURA

- Belić, J.** (1951.): Specijalna zootehnika, Narodna knjiga, Beograd.
- Gugić, G.** (1993.): Utjecaj šumske ispaše pitomih svinja na pomlađivanje nizinskih šuma u posavini, Šumski list CXVII 475.
- Gugić, G.** (1994.): Das Rettungsprogramm für das Turopoljerscwein und seine Bedeutung für den Naturpark Lonjsko polje (Kroatien), 3rd International symposium Dagene on gene conservation, Zagreb.
- Grünfelder, Hans Peter** (1994.): Saving the Turopolje Pig, 3rd International symposium Dagene on gene conservation, Zagreb.
- Hoesch, F.** (1911.): Die Schweinezucht, Verlag vor M. & H. Schaper, Hanover.
- Horvat, B., E. Laszovski** (1939.): Povijest plemenite općine Turopolje, Svezak 1, pretisak Tiskara Markulin, Zagreb, Hrašće 1995.
- Mason, I. L.** (1988.): World Dictionary of Livestock Breeds, CAB International Wallingford, 348.
- Ogrizek, A.** (1930.): U obranu naših primitivnih pasmina, Posebni otisak Agronomski glasnik, Zagreb.
- Ogrizek, A.** (1941.): Prinos poznavanju razvoja Turopoljske prasadi, poljoprivredno znanstvena smotra Sv. 1., Br. 6., Zagreb.
- Ritzoffy, N.** (1931.): Prilog poznavanju turopoljskog svinjčeta, Veterinarski Arhiv Knj. 1. Zagreb.

- Ritzoffy, N.** (1933.): Die Rolle Inzucht in der Turopoljer Schweinerasse, Z. Zuchtg: B. Tierzuchtg. u. Zugsbio. Bd. 27 Heft 3 Z.325-473 Berlin.
- Ritzoffy, N.** (1993.): O parenju u srodstvu općenito a napose unutar Turopoljske pasmine svinja, Poseban otisak Veterinarskog arhiva Knj. 3. Zagreb.
- Robić, Z.** (1995.): Turopoljska pasmina svinja - Osebjuna civilizacijska značajka Turopolja, Luč, Velika Gorica.
- Robić, Z., M. Đikić, I. Jurić, N. Stipić, V. Rupiće, S. Mužic, R. Božac** (1996.): The Turopolje Pig, one of the oldest European Breeds: its Preserving and Renewal, Animal production, healthy nutrition, environment, 4th International Symposium "Animal Science Days" Panon University Kaposvar.
- Robić, Z.** (1996.): Projekt očuvanja turopoljske svinje kao biološkog Spomenika Turopolja i osnove za proizvodnju zdrave hrane, Obnova hrvatskih zemljišnih zajednica (knjiga) Izdanje, Plemenita općina turopoljska, Velika Gorica.
- Romić, S.** (1973.): Mliječnost masnoća i klaonična vrijednost Turopoljaca, Poljoprivredna Znanstvena Smotra Sv -Fasc. 30 (40), Zagreb.
- Ulmansky, S.** (1911.): Studie uber die Abstamung des Šiška schweines, Zietschrift für das landwirtschaftliche versuchwesen in Oestereich, Wien.
- Ulmansky, S.** (1913.): Untersuchungen uber das Wild- und Harschwein des Pfahbaues im Laibacher Moor uber einige von diesen schweinen abstamende rezente Rassen, Landwirtschaftlichen Lahrkanzel der Hochschule fur Bodenkultur Wien.

Adresa autora - Author's address:

Dr. sc. Zvonimir Robić

Školska 51

Velika Gorica

Primljeno: 15. 1. 2003.